

IJODKORLIK HARAKAT SIFATIDA: BESH TA IJODIY SOHANING TOPILMALARI

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.071>

*Omonov Baxtiyor Muxidin o'g'li,
«UzAuto Commercial Vehicles Management» MCHJ da harid tizimi
bo'yicha mutaxassis*

Аннотация. Ushbu maqola ijodkorlik nima ekanligini va u qachon sodir bo'lishi mumkinligini o'rganadi. Shuningdek, u o'z ijodingizni yaxshilash uchun qilishingiz mumkin bo'lgan ba'zi qadamlarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola ijodkorlikning harakat nazariyasini tavsiflaydi va besh xil sohada ijodiy ifodani o'rganish orqali ushbu yondashuvni asoslaydi. Biz ijodkorlik aloqador, subyektlararo hodisa ekanligi haqidagi taxminga asoslangan ijodiy harakatlarni tahlil qilamiz.

Kirish. Ijodkorlik bir asrdan ko'proq vaqt davomida o'rganilib kelinmoqda va yaqinda ta'lim psixologiyasida bahs mavzusi bo'ldi (Smith and Smith, 2010). Buning sababi shundaki, bizga, ayniqsa, ta'lim tizimida (Makel, 2009) ko'proq ehtiyoj borligi haqidagi umumiy konsensusga qaramay, ijodkor olimlar hali ham ushbu murakkab hodisaning mohiyatini tushunishda qiynalmoqdalar va ularni yaxshilash uchun yuqori samarali dasturlarni ishlab chiqishdan ancha uzoqdirlar.

Ijodkorlikning dominant modellari uni kognitiv mexanizmlar (masalan, turlicha fikrlash) va shaxsiy xususiyatlar (tajribaga ochiqlik kabi) bilan bog'laydi, lekin umuman olganda, ijtimoiy va moddiy jihatlar bilan to'g'ri shug'ullana olmaydi (bir nechta muhim istisnolardan tashqari, masalan, Csikszentmihalyi), 1988). Ta'lim nuqtai nazaridan, bu samarasiz, chunki ijodkorlikning individualistik tavsiflari bolalarda to'liq rivojlanmagan yoki tarbiyalash qiyin bo'lgan «ichki» fazilatlarga urg'u beradi (Plucker va boshqalar, 2004).). Ta'lim tizimlari, oxir-oqibat, ma'lum bir muhitni ifodalaydi va agar biz bolalarning ijodiy ifodasini tushunish va rag'batlantirishga intilsak, biz ijodiy ifodaning «ichki» va «tashqi» qirralarini turlicha ifodalay oladigan ijodkorlik nazariyasiga muhtojmiz. darajalar: eng oddiydan (maktab muhiti uchun odatiy) juda mashhur va ko'rinadigan darajagacha.

Ijodkorlik harakatda va sifatida. Ijodkorlikning «qanday sodir bo'lishi» haqidagi tadqiqot, albatta, ijodiy jarayonning modellari bilan bog'liq bo'lgan tadqiqotdir. An'anaga ko'ra, bu jarayon aqliy/kognitiv xarakterga ega va namoyon bo'lishda individual hisoblanadi (Qarang: Glaveanu, 2010). Bundan tashqari, taklif qilingan birinchi modellari, odatda, to'rtta bosqichlarning ancha tartibli va soddallashtirilgan ketma-ketligini tasvirlashda ustunlik qildi. Uollas (1926) tayyorlash, inkubatsiya, yoritish va tekshirish o'rtasidagi taniqli farqi bilan bu borada klassik misolni taqdim etadi. Keyingi modellar ushbu dastlabki takliflarga ham murakkablik, ham dinamizm qo'shadi. Mumford va boshqalar. (1991), masalan, bosqichlarning yanada chuqurroq ketma-ketligini tasvirlab berdi - muammoni qurish, ma'lumotni kodlash, toifalarni qidirish, eng mos toifalarni aniqlash, eng mos toifalarni birlashtirish va qayta tashkil etish, g'oyalarni baholash, amalga oshirish, monitoring qilish - va ko'plab teskari aloqa davrlarini ko'rsatdi. ular. Botella va boshqalar. (2011) badiiy ijodiy jarayonga dinamik yondashuvni taklif qildi, unda ba'zi bosqichlarni «sakrash», ba'zilarini bir vaqtning o'zida amalga oshirish va oldingi ish bosqichlariga qaytish mumkin. Lubart va boshqalar kabi. (2003) ta'kidlaganidek, ijodiy jarayon bilan bog'liq dastlabki tashvishlar, birinchi navbatda, sahna modellariga olib keldi va har bir bosqichning aniq soni va xususiyatlari haqida barqaror dalillarni keltirib chiqardi. Bundan farqli o'laroq, so'nggi nazariyalar e'tiborni o'zgartirish sub-jarayonlar va ijodkorlikning mikro-darajaviy dinamikasi, shunga qaramay, hodisaga asosan kognitiv nuqtai nazarni saqlab qoladi (masalan, Uord va boshq., 1999).

Sof kognitiv modellardan farqli o'laroq, ijodkorlikning harakat nazariyalari boshqa epistemologik asosdan, o'zaro ta'sir va o'zaro bog'liqlikdan boshlanadi.

Inson harakati «ichki» va «tashqi» dinamikani o'z ichiga oladi va ifodalaydi va o'zining psixologik ifodasi doirasida kognitiv, hissiy, irodali va motivatsion

jihatlarni birlashtiradi. Ijodkorlik, shu nuqtai nazardan, biz bajaradigan har bir harakatning bir qismi sifatida harakatdadir (qarang: Joas, 1996). Boshqa tomondan, ijodkorlik harakat sifatida ham mavjud. Ijodkorlik atributi har doim ifoda shaklini aniqlay boshlaganda (va shuning uchun biz «ijodiy ish» haqida ijodkorlik atributiga to'liq ega bo'lmagan boshqa ish turlaridan farq qilishimiz mumkin). Ijodkorlikning bu o'ziga xos tushunchasi o'tmishdagi va hozirgi adabiyotda umuman yo'q emas (Qarang: Glaveanu, 2012a). Masalan, Vudman va Schoenfeldt (1990) bir muncha vaqt oldin «atrof-muhitdagi organizm» ni tushunishdan boshlanadigan ijodiy xulq-atvorning interaktiv modelini ilgari surdilar. Ijodkor va vaziyat o'rtasidagi kuchli bog'liqlik, shuningdek, Gruberning ijodga bo'lgan rivojlanayotgan tizimli yondashuvini tavsiflaydi (qarang: Gruber va Uolles, 1999.) va uning ekologik, bo'ylama, kontekstual va situatsiyaviy tadqiqotlarga urg'u beradi. Yaratuvchi kattaroq rivojlanayotgan tizimlar (professional, ijtimoiy, siyosiy va boshqalar) ichida rivojlanayotgan tizimdir va uning harakati doimo ushbu dinamik birgalikda evolyutsiyaga bog'liq (shuningdek, Csikszentmihalyi, 1988 ga qarang).

Leकिन, oxir-oqibat, harakat nima? Harakat, harakat va faoliyat tushunchalari o'tgan asrning boshidan Amerika pragmatizmidan tortib rus madaniy-tarixiy psixologiyasigacha bo'lgan ko'plab tafakkur maktablarining mutafakkirlari tomonidan nazariy jihatdan ishlab chiqilgan. Bixeviorizm, so'ngra kognitivizm ta'siri ostida nisbatan harakatsiz bo'lib, ular so'nggi o'n yilliklarda, ayniqsa, ijtimoiy va ijtimoiy-madaniy psixologiyaning bir qismi sifatida qayta paydo bo'ldi. Madaniy psixologiyada faoliyat tushunchasi turli madaniy kontekstlarda inson psixikasining rivojlanishi va namoyon bo'lishini tushunish uchun zarurdir (qarang: Eckensberger, 1995; Cole, 1996; Ratner, 1996; Wertsch, 1998). Inson harakati uning maqsadlilikigi va uni tushunarli va ramziy qiladigan turli xil asboblardan, belgilar va artefaktlar tizimlarining vositachiligi bilan belgilanadi. Bu muhitda sodir bo'ladi va organizmni, uning tana va ong o'rtasidagi birligini va ijtimoiy-madaniy jihatdan qurilgan muhitni o'z ichiga oladi. Nihoyat, harakat ko'pincha qo'shma harakat bo'lib, odamlarning ijtimoiy munosabatlarini osonlashtiradi va osonlashtiradi. Harakatning bu xususiyatlari ta'lim, demokratiya, tabiat va estetika haqidagi asarlaridan tashqari, faoliyatning muhim nazariyotchisi bo'lgan etakchi pragmatist Jon Dyuning ishida mavjud (qarang Miettinen, 2006.). Uning boy intellektual merosidan kelib chiqib, biz bu erda uning insoniy xatti-harakatlar haqidagi tasavvurini qayta tiklash uchun uning eng mashhur asarlaridan biri - 1934 yilda birinchi marta nashr etilgan «San'at tajriba sifatida» ga to'xtalamiz.

Dyui uchun harakat va ijodkorlikni birlashtiradigan narsa - bu inson va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir bilan aniqlangan va insonning dunyodagi va dunyodagi faoliyati bilan bog'liq bo'lgan inson tajribasi. Harakat, impuls bilan boshlanadi va amalga oshirishga qaratilgan. Harakat tajribaga aylanishi uchun to'siqlar yoki cheklovlar kerak bo'ladi. Ushbu qiyinchiliklarga duch kelganda, odam his-tuyg'ularni boshdan kechiradi va xabardor bo'ladi (o'zini, maqsadi va harakat yo'lini). Eng muhimi, harakat «bajarish» (atrof-muhitga qaratilgan harakatlar) va «boshdan kechirish» (atrof-muhit reaksiyasini qabul qilish) uzluksiz tsikli sifatida tuzilgan. O'tkazish har doim qilishdan oldin bo'ladi va shu bilan birga u tomonidan davom ettiriladi. Aynan shu o'zaro bog'liq jarayonlar orqali harakat oldinga siljishi va «to'liq» tajribaga aylanishi mumkin.

«Rivojlanayotgan jarayondir. (...) rassom avval qilgan ishi tufayli qayerga ketayotganini topadi; ya'ni olam bilan qandaydir aloqada bo'lgan asl qo'zg'alish va qo'zg'alish ketma-ket o'zgarishlarga uchraydi. U kelgan vaziyat bajarilishi kerak bo'lgan talablarni belgilaydi va keyingi operatsiyalarni cheklaydigan asosni yaratadi.

Shunday qilib, Dyui uchun badiiy ish nafaqat rassomning, na san'at asarining natijasidir. Ijodiy ifoda o'zini va san'at ob'ekti o'rtasidagi o'zaro ta'sirda aniq «joylashgan» (Benson, 1993). Bunday ta'rif badiiy asarning ko'plab kontseptualizatsiyalari, shuningdek, rassomlarning o'zlari tajribasi bilan keng rezonanslashadi. Masalan, Isroil (1962) rasm chizish paytida bir qator o'z-o'zini kuzatishni davom ettirar ekan, «operatsiyalar va natijalarni tekshirish va baholash ko'pincha rasm bo'yicha keyingi operatsiyalarni nazorat qiluvchi rejalar,

takliflar va qarorlar bilan ta'minlanadi» deb ta'kidladi. (256-bet). UzlüksizDyui kontseptsiyasining asosini tashkil etuvchi qilish va amalga oshirish o'rtasidagi aylanish san'at misolida va, ehtimol, undan tashqarida ham to'g'ri yondashuvni ifodalaydi. Ijodkorlik psixologiyasi haqiqatan ham kengroq qo'llanilishi va boshqa narsalar qatorida quyidagilardan iborat ekanligi ta'kidlanadi:

- Bajarilish va boshdan kechirish davrlariga asoslangan ijodiy jarayon modeli;
- Xulq-atvor, kognitiv, hissiy va motivatsion elementlarning integratsiyasi;
- "Ijodkorlik" va "to'siq"ni ijodiy ishning belgilovchi xususiyatlari sifatida qayta baholash;

- Inson ijodining kontekstual va aloqador hisobi.

Ijodkorlikning ikkita asosiy komponenti quyidagilardan iborat: 1

1. O'ziga xoslik: G'oya allaqachon mavjud bo'lgan boshqa narsaning kengaytmasi bo'lmagan yangi narsa bo'lishi kerak.

2. Funktsionallik: g'oya haqiqatda ishlashi yoki ma'lum darajada foydali bo'lishi kerak.

Ijodkorlik qachon sodir bo'ladi?

Psixolog Mihali Csikszentmihalyi o'zining «Kreativlik: oqim va kashfiyotlar va ixtirolar psixologiyasi» kitobida ijodkorlikni ko'pincha bir nechta turli vaziyatlarda ko'rish mumkinligini taklif qildi. 2

• Rag'batlantiruvchi, qiziqarli va turli xil g'ayrioddiy fikrlarga ega bo'lgan odamlar.

• Dunyoni yangicha nuqtai nazar bilan idrok etadigan, chuqur g'oyalarga ega va muhim shaxsiy kashfiyotlar qiladigan odamlar. Bu shaxslar odatda faqat o'zlariga ma'lum bo'lgan ijodiy kashfiyotlar qiladilar.

• Butun dunyoga mashhur bo'lgan buyuk ijodiy yutuqlarga erishadigan odamlar. Tomas Edison va Pablo Pikasso kabi ixtirochilar va rassomlar ushbu toifaga kiradilar.

Ijodkorlik turlari. Mutaxassislar, shuningdek, ijodkorlikning turli turlarini farqlashga moyildirlar. Ijodkorlikning «to'rt c» modeli to'rt xil tur mavjudligini ko'rsatadi: 3

1. «Mini-c» ijodi faqat o'ziga ma'lum bo'lgan shaxsiy mazmunli g'oyalar va tushunchalarni o'z ichiga oladi.

2. «Little-c» ijodi asosan kundalik fikrlash va muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi. Bunday ijodkorlik odamlarga duch keladigan kundalik muammolarni hal qilishga va o'zgaruvchan muhitga moslashishga yordam beradi.

3. «Pro-C» ijodkorligi o'z sohalarida malakali va ijodiy bo'lgan mutaxassislar orasida bo'ladi. Bu shaxslar o'z kasbi yoki kasbi bo'yicha ijodiydir, lekin o'z ishlari uchun shon-sharafga erisha olmaydi.

4. «Big-C» ijodi ma'lum bir sohada ajoyib deb hisoblangan asarlar va g'oyalarni yaratishni o'z ichiga oladi. Ushbu turdagi ijod shon-sharaf va e'tirofga olib keladi va ko'pincha tibbiy yangiliklar, texnologik yutuqlar va san'at yutuqlari kabi dunyoni o'zgartiruvchi ijodlarga olib keladi.

Ijodkor bo'lish uchun nima kerak?

Csikszentmihalyi fikricha, ijodiy odamlar o'zlarining innovatsion fikrlashlariga hissa qo'shadigan turli xil xususiyatlarga ega bo'lishadi. Ushbu asosiy xususiyatlardan ba'zilari quyidagilardan iborat: 2

• Energiya: Ijodkor odamlar jismoniy va aqliy energiyaga ega bo'lishadi. Biroq, ular jimgina o'ylash va mulohaza yuritish uchun ko'p vaqt sarflashga moyildirlar.

• Aql- idrok: Psixologlar uzoq vaqtdan beri aql ijodkorlikda hal qiluvchi rol o'ynashiga ishonishgan. Termanning iqtidorli bolalar haqidagi mashhur uzunlamasina tadqiqotida tadqiqotchilar yuqori IQ katta ijodkorlik uchun zarur bo'lsa-da, yuqori IQga ega bo'lganlarning hammasi ham ijodkor emasligini aniqladilar. Csikszentmihalyi fikricha, ijodiy odamlar aqlli bo'lishi kerak, lekin ular narsalarga yangi, hatto soddada qarashga qodir bo'lishi kerak.

• Intizom: Ijodkor odamlar ilhom kelishini kutib o'tirishmaydi. Ular o'ynoqi, ammo ular o'z ishlari va ehtiroslari uchun intizomli.

Ijodkorlik va Katta beshlik

Muayyan shaxsiy xususiyatlar ham ijodkorlik bilan bog'liq. Shaxsning katta beshlik nazariyasiga ko'ra, inson shaxsiyati beshta keng o'lchovdan iborat:

- Ochiqlik
- Vijdonlilik
- Ekstraversiya
- Muvofiqlik
- Nevrotiklik

Har bir o'lchov davomiylikni ifodalaydi, shuning uchun har bir xususiyat uchun odamlar yuqori, past yoki ikkalasi orasida bo'lishi mumkin.

Tajribaga ochiqlik - bu ijodkorlik bilan bog'liq bo'lgan beshta katta xususiyat. 4 Ushbu xususiyatga ega bo'lgan odamlar yangi tajriba va g'oyalarga ko'proq ochiq. Ular yangilikka intilishadi va yangi narsalarni sinab ko'rish, yangi odamlar bilan tanishish va turli nuqtai nazarlarni hisobga olishdan zavqlanishadi.

Biroq, boshqa shaxsiy xususiyatlar va xususiyatlar ham ijodkorlikda rol o'ynashi mumkin. Misol uchun, ichki motivatsiya, qiziquvchanlik va qat'iyatlilik odamlarning qanchalik yangi g'oyalarga intilishlarini va yangi echimlarni izlashlarini aniqlashi mumkin.

Ijodkorlikni qanday oshirish mumkin

Ba'zi odamlar ijodkorlik bilan tug'ilganga o'xshasa-da, o'z ijodingizni oshirish uchun qila oladigan narsalar mavjud.

Ijodkorlikni yaxshilash uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan ba'zi strategiyalar:

- Yangi g'oyalarga ochiq bo'lish: Tajribaga ochiqlik - bu ijodkorlik bilan eng yaqin bog'liq bo'lgan shaxsiy xususiyatdir. Yangi narsalarni sinab ko'rish va yangi g'oyalarni o'rganishga tayyor bo'lishga e'tibor qaring.

- Qat'iyatli bo'ling: ijodkorlik shunchaki ilhom kelishini kutish emas. Ijodkor odamlar yangi narsalarni ishlab chiqarish uchun vaqt sarflashadi. Ularning sa'y-harakatlari har doim ham natija beravermaydi, lekin doimiy mashg'ulotlar ijodkorlikka hissa qo'shadigan ko'nikmalarni shakllantiradi.

- Ijodkorlik uchun vaqt ajrating: Qat'iyatli bo'lishdan tashqari, siz ijodiy harakatlarga ham vaqt ajratishingiz kerak. Bu har kuni yoki har hafta aqliy hujum, mashq qilish, o'rganish yoki yaratish uchun ozgina vaqt ajratishni anglatishi mumkin.

Csikszentmihalyi ta'kidlashicha, ijodkorlik intizom bilan uyg'unlashgan holda yangi nuqtai nazarni ham talab qiladi. Tomas Edison mashhur taklif qilganidek, daho 1% ilhom va 99% terdir. 2

Ijodkorligingizni oshirishning 17 ta qiziqarli usuli

Juda yaxshi so'z

Ijodkorlik murakkab mavzu va tadqiqotchilar hali ham ijodiy fikrlash qobiliyatiga qanday omillar yordam berishini tushunish ustida ishlamoqda. Ba'zi odamlar ijodkorlik bilan tug'ilganga o'xshasa-da, bu qobiliyatni rivojlantirish va mustahkamlash uchun siz ham qila oladigan narsalar mavjud.

Marhum Mayya Anjelu, shuningdek, fikrlash ijodkorligi yanada katta ijodkorlikni rivojlantirishga yordam berishini taklif qildi: «Muhimi, undan foydalanish. Siz ijodkorlikni ishlata olmaysiz. Qanchalik ko'p foydalansangiz, shuncha ko'p bo'ladi», - deb taklif qildi u. 5

1. Amerika Psixologik Assotsiatsiyasi. Ijodkorlik haqidagi fan.

2. Csikszentmihalyi M. Ijodkorlik: oqim va kashfiyot va ixtiro psixologiyasi. Nyu-York: HarperKollins; 2013 yil.

3. Kaufman J, Beghetto R. Katta va kichikdan tashqari: Ijodkorlikning to'rtta C modeli. Umumiy psixologiya sharhi. 2009;13(1):1-12. 10.1037/a0013688

4. Kaufman SB, Quilty LC, Grazioplene RG va boshqalar. Tajriba va intellektga ochiqlik san'at va fanlardagi ijodiy yutuqlarni turlicha bashorat qiladi. J Pers. 2016;84(2):248-258. 10.1111/jopy.12156

5. Elliot J. Maya Anjelu bilan suhbatlar. Jekson, Miss.: Missisipi universiteti nashriyoti; 1998 yil.

6. Cavdarbasha D, Kurczek J. Nuqtalarni ulash: miyangiz va ijodingiz. Oldinda yosh aqlar. 2017;5:19. 10.3389/frym.2017.00019